

процес, обумовлений визначенням деякої єдності і взаємозумовленості інтересів сторін, збільшенням їх взаємодовіри і здатності до спільного пошуку збалансованого вирішення суперечливих питань. Як правило, посередник прагне стримати ескалацію конфлікту, але в деяких випадках може допустити тимчасову ескалацію з метою демонстрації непродуктивності обраної ними тактики ведення переговорів. В реальному процесі посередництва існують обидві орієнтації, відношення яких визначається посередником на основі аналізу конкретної ситуації.

Література

1. Ващенко И.В., Гиренко С.П., Хамальян Р.А. Общая конфликтология: Учеб. Пос. / Под общей ред. А.Г.Антоновой. – Харьков: ООО “Модель Вселенной”, 2000. – 512с.
2. Гришина Н.В. Психология конфликта. – Спб.: Изд-во “Питер”, 2000. – 464 с.
3. Дмитриев А.В. Конфликтология: учебное пособие. – М.: Гардарики, 2003.- 320 с.
4. Пірен М.І. Основи конфліктології: Навчальний посібник. – К., 1997. – с. 378.
5. Рубин Дж., Пруйт Д., Ким Хе Сунг. Социальный конфликт: эскалация, тупик, разрешение. – СПб: прайм – ЕВРОЗНАК, 2001. – 352 с.
6. Сидоренко Е.В. Тренинг влияния и противостояния влиянию. – Спб.: Речь, 2002. – 256 с.

REFERENCE

1. Vashhenko Y.V., Gy`renko S.P., Hamalyan R.A. Obshhaya konfly`ktology`ya: Ucheb. Pos. / Pod obshhej red. A.G.Antonovoj. – Har`kov: ООО “Model` Vselennoj”, 2000. – 512s.
2. Gry`shy`na N.V. Psy`xology`ya konfly`kta. – Spb.: Y`zd-vo “Py`ter”, 2000. – 464 s.
3. Dmy`try`ev A.V. Konfly`ktology`ya: uchebnoe posoby`e. – M.: Gardary`ky`, 2003.- 320 s.
4. Piren M.I. Osnovy` konfliktologiyi: Navchal`ny`j posibny`k. – K., 1997. – s. 378.
5. Ruby`n Dzh., Prujt D., Ky`m Хе Sung. Socy`al`nyj konfly`kt: эskalacy`ya, tury`k, razresheny`e. – SPb: prajm – EVROZNAK, 2001. – 352 s.
6. Sy`dorenko E.V. Treny`ng vly`yany`ya y` proty`vostoyany`ya vly`yany`yu. – Spb.: Rech`, 2002. – 256 s.

В статье рассматривается феномен посредничества, его этапы и роль в конфликтной ситуации как в процессе общественного, так и межличностного взаимодействия. Сравниваются модели посредничества как в отечественной, так и в зарубежной научной литературе. Отмечается в качестве субъекта посредничества и специфики ситуации, в которой оно осуществляется.

Ключевые слова: посредничество, конфликтная ситуация, субъект посредничества.

In the article the phenomenon of mediation, its stages and role in resolving conflict in the process of public and in interpersonal interaction. Compared models of mediation in domestic and in foreign literature. The role of the subject of mediation and the specific situation in which last carried out.

Key words: mediation, conflict situation, the subject of mediation.

УДК 159.93

НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГО - ПЕДАГОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Рожественська Т.П.

м. Київ, психолог ЗШ№3

В статті розглядаються питання національної свідомості особистості. Аналізуються елементи національної свідомості й самосвідомості. Визначено умови формування та розвитку національної самосвідомості особистості.

Ключові слова: національна самосвідомість, саморозвиток, самоактуалізація, самоздійснення, ідентифікація.

Серед дослідників, предметом психолого-педагогічних досліджень яких постає феномен національної свідомості й самосвідомості особистості більш менш усталеним вважається таке визначення зазначеного феномену, а саме “національна самосвідомість – це усвідомлення особистістю себе часткою національної (етнічної) спільноти та оцінка себе як носія національних (етнічних) цінностей, що склалися у процесі тривалого історичного розвитку національної спільноти, її самореалізації як суб’єкта соціальної дійсності” [1; с. 38].

Як зазначає той же автор, такій особистості притаманне прагнення до самовираження і самореалізації своєї національної сутності, неповторності, потреба зайняти гідне місце серед інших національних спільнот та зробити помітний внесок у розвиток людської історії.

Більш широке розкриття феномен національної свідомості особистості передбачає, що це гармонійне поєднання здатності особистості усвідомлювати певні специфічні, своєрідні особливості нації, до якої вона себе відносить, тобто з якою себе ідентифікує; усвідомлення значущості знань про те, як ставляться до особистості та нації, з якою себе дана особистість ідентифікує, представники інших національних спільнот; усвідомлення того факту, що кожна національна спільнота завдяки лише їй притаманним специфічним особливостям, що органічно поєднуються із загальнолюдськими характеристиками, служить невичерпним джерелом збагачення усіх етносів, націй, які усі разом складають людство [1; с. 39].

Вважається, що відсутність хоча б одного з трьох названих моментів у свідомості та самосвідомості особистості може спричинити і спричиняє вади, перекося в національній свідомості й самосвідомості.

Рівень розвинутої національної свідомості й самосвідомості особистості слід вивчати, на думку, відомого в цій царині психолога, М.Й. Боришевського, за рівнем розвитку таких взаємопов’язаних елементів, що у своїй єдності забезпечують належний рівень ефективного функціонування цього вельми складного й важливого системного утворення у сфері духовності особистості. Елементами національної свідомості й самосвідомості, на погляд згаданого науковця, є:

- національна ідентифікація (усвідомлення людиною своєї приналежності до певного етносу, нації, усвідомлення своєї близькості з нацією, спорідненості із нею);

- знання типових особливостей, рис тієї національної спільноти, з якою дана особистість себе ідентифікує. Очевидним є той факт, що специфічні риси власної нації усвідомлюються тим виразніше, чим повнішими є знання про особливості інших, чужих національних спільнот. Саме тому поєднання інтересу до особливостей своєї нації з інтересом до характерних відмінностей інших національних спільнот є явищем цілком природним і притаманним особистості із високо розвинутою національною самосвідомістю;

- усвідомлене ставлення до історичного минулого, сучасного та майбутнього етносу, нації. Як засвідчують дослідження (див. зб. Боришевського М.Й.) особливостей національної самосвідомості, остання може знаходитися на дуже низькому рівні через відсутність у людини інтересу до національної історії. Така особистість, як правило, дуже скептично ставиться до своєї нації, не бачить перспектив її розвитку, не вірить у майбутнє нації;

- чіткі уявлення про територіальну спільність нації. Саме це відіграє особливу, зазвичай провідну роль у формуванні прив’язаності до рідного краю, рідної землі і безпосередньо впливає на становлення патріотичних почуттів особистості, любові до Батьківщини;

- усвідомлення, дійове ставлення до духовних та матеріальних цінностей нації, стійка потреба у тому, що б збагачувати такі цінності особистою працею, у своїй реальній поведінці, в усій своїй життєдіяльності. Орієнтація на національні цінності є особливо важливим моментом, оскільки лише в цьому випадку, коли усвідомлювані цінності стають актуальною внутрішньою потребою особистості, можна констатувати наявність фактичного, мотивованого, регулятивного впливу національних цінностей на реальну поведінку та діяльність людини.

Рівень сформованості зазначених вище складових національної свідомості й самосвідомості значної мірою зумовлює рівень розвитку, у структурі цього утворення, наступного компоненту, а саме усвідомлення особистістю власної відповідальності за долю нації, її теперішнє і майбутнє [2].

В згаданій структурі національної свідомості й самосвідомості виокремлюються такі основні аспекти:

- когнітивний (знання про суспільні норми, цінності, розуміння суспільно-політичних понять);
- потребово-мотиваційний (емоційне ставлення до цих норм, до явищ суспільного життя, громадянські почуття, мотиви та цінності особистості);
- конативний (відповідна поведінка, діяльність спрямована на реалізацію громадянських цінностей).

Національна самосвідомість, на думку О.Шевченко, як результат процесу ідентифікації особи з національною спільнотою може набувати різних форм. В основі національної самосвідомості, на погляд тієї ж дослідниці, різних рівнів розвитку лежать різні типи її ідентифікації з нацією.

Так, продовжує свою думку авторка, слабо розвинену національну самосвідомість характеризує дифузна національна ідентичність особи. Її проявами слугує невизначеність національної належності, її не актуальність для людини, байдуже ставлення до національних феноменів взагалі і до власної національної належності зокрема.

Іншим варіантом низької національної самосвідомості є відчуження від власної національної спільноти та пошуки стійкої соціально-психологічної ніші за будь-якою іншою, але не за національною ознакою, - так звана гіпоідентичність, яка може проявлятися у формі національної індиферентності або нігілізму.

В основі ж гармонійної рівня розвитку національної самосвідомості лежить досягнута позитивна ідентичність зі своєю національною спільнотою, яку характеризують позитивний образ власної національної спільноти та позитивне ставлення до представників інших націй [7].

Основною умовою формування та розвитку такого рівня (типу) національної самосвідомості є дотримання у процесі виховання принципів гуманності та толерантності [1].

Нехтування або недодержання цих принципів може призвести до виникнення згубних тенденцій у розвитку національної самосвідомості. “Виходячи із зазначеного, стає зрозумілим, що важливим педагогічним завданням освітніх закладів будь-якого рівня, звісно, виключенням не є і військові навчальні заклади, є пошук шляхів цілеспрямованого формування позитивної національної ідентичності молоді. Для цього в основі системи виховання мають бути закладені механізми формування позитивних настанов щодо цінностей власної культури, адже саме це є основою, психологічною умовою збереження національної спільноти як цілісного та неповторного організму в етнокультурному розмаїтті світу. Разом з тим необхідно постійно дбати про виховання шанобливого ставлення до інших культур, які збагачують скарбницю загальнолюдських цінностей, а також про виховання гуманності й толерантності щодо представників інших національних спільнот” [3, с. 412, 6].

Повертаючись до первинних умов (механізмів) становлення феномену національної самосвідомості, а саме національної ідентичності, слід зазначити, що національна ідентичність це результат когнітивно-емоційного процесу усвідомлення себе представником етносу, первинний ступінь ототожнення себе з ним і відокремлення від інших етносів. Сучасні дослідники виокремлюють притаманні цьому процесу особливості: знання культурних традицій та звернення до минулого; міфологічність (ідея, або міф про загальну культуру, історію і т.п.). На основі знань про свої та чужі етнічні групи формується система етнодиференційних ознак, серед яких: мова; цінності та норми; історична пам'ять; релігія; уявлення про рідну землю; міф про загальних пращурів; національний характер; народне та професійне мистецтво.

Ставлення до власної національної спільноти проявляється в етнічних аттітюдах, а саме – задоволеність членством, бажанням належати до етнічної групи, гордість за досягнення свого народу. На негативному полюсі національних аттітюд розташовуються такі як незадоволеність своєю приналежністю до національної спільноти, заперечення власної ідентичності, бажання її приховати, надавання переваг іншим спільнотам, які виступають в якості референтних.

Щаблями до розвиненої та гармонійної національної свідомості, на думку М.І. Пірен, можуть бути два таких етапи. Перший етап – етнічна самоідентифікація людини, розвиток

національної “Я-концепції” як подолання спотвореної уніфікації усвідомлення людиною свого минулого, сьогодення і очікувань, пов’язаних з майбутнім. Другий етап – процес самовизначення окремих складових народів, що населяють певний ландшафтно-кліматичний простір та самовизначення людини в системі “Я” – нація – держава – людство” [7].

Вітчизняний варіант реалізації соціальної парадигми у поясненні механізму регуляції поведінки людини найбільш ґрунтовно презентований концепцією ієрархічної структури диспозиції особистості, розробленої В.О. Ядовим. У загальному тлумаченні поняття диспозиції охоплювало факти наявності сформованих і зафіксованих у попередньому досвіді індивіда схильностей сприймати, оцінювати і регулювати свою поведінку. Форми і особливості вияву вказаної схильності (диспозиції), можливість її експлікації, надалі і прогнозування поведінки людини стає можливим, як припускається, за умови урахування конкретних соціальних обставин і умов життєдіяльності. В такому випадку зміст діяльності і постає психологічним виявом тих потреб, які у формі продукту діяльності і отримують своє утілення (опредмечена потреба, за А.Н. Леоньєвим). Взаємодія потреб і умов діяльності і утворює у структурі особистості, яка розуміється як соціальна індивідуальність, відповідні диспозиційні рівні: нижчий рівень складається із елементарних фіксованих установок (що формуються на базі потреби людини у фізичному існуванні і в умовах найпростіших ситуацій поведінки, які, зазвичай, не усвідомлюються нею), середній – соціальні фіксовані установки (система соціальних установок, що формується на базі потреб соціального оточення, на цьому ж рівні видається можливим фіксувати і загальну спрямованість інтересів соціальної індивідуальності на певні її соціальної активності – праця, дозвілля), вищий рівень, якому надається вирішальна роль у регуляції і саморегуляції поведінки, складає система ціннісних орієнтацій. Наведеним рівням функціонування диспозицій відповідають, за В.О. Ядовим, і відповідна ієрархія поведінки людини. Провідною у з’ясуванні механізму ціннісної регуляції діяльності обирається розподіл ціннісних орієнтацій за шкалою нормативних показників, якими, услід за М. Рокичем, обирається розподіл останніх на цінності – цілі (термінальні) і цінності – засоби (інструментальні). При чому доводилося, що перші як такі, що знаходяться на ієрархічно вищому рівні, відіграють по відношенню до тих, що знаходяться нижче їх, функцію цільових (як у смислу термінальних, так і інструментальних цінностей).

Не зупиняючись на аналізові вельми солідного фактичного матеріалу, зафіксуємо лише два висновки, що становлять для нас особливий інтерес. Перший стосується питання щодо універсальності опитувальника М. Рокича, поширеність якого у арсеналі психологів набула після його оприлюднення приголомшувального масштабу, а згодом і появу великої кількості його модифікацій. Маємо лише згадати й судження самого автора, яке, на жаль, залишилося без належної уваги з боку переважної більшості його користувачів, про гіпотетичність, а відтак і про обмеженість узагальнень, що накладаються змістом модифікованого варіанту опитувальника. Оскільки існує висока вірогідність того, що в разі включення у нормативний перелік інших цінностей і застосування іншого способу упорядкування даних (тобто не лише методом прямого ранжування, як передбачається вимогами оригінального варіанту) дослідник отримає “різко відмінну структуру” цінностей. Не меншої обережності потребує і принцип інтерпретації системи ціннісних орієнтацій за запропонованим М. Рокичем критерієм: термінальні і інструментальні. Як слушно зауважує В.О. Ядов, у дійсності має місце діалектика переходу цілей і засобів, і навпаки. Вирішальною умовою зауважує автор, для вірогідної інтерпретації ціннісної структури свідомості має стати не ранжування і аналіз окремо взятого ціннісного судження (уподобання, орієнтації), а їх “системний образ”, відповідно і з’ясування факторів, що зумовлюють утворення останнього.

Сьогодні реалії поставили українське суспільство в особливі умови життєдіяльності і життєздійснення, які не могли не позначитися на актуальному стані ціннісної свідомості, необхідності вироблення самим суспільством, так само і його окремими членами, іншої системи ціннісних орієнтацій, вибору ними на цій основі своєї життєвої перспективи, стратегії життя в цілому. Тому емпіричні дослідження аксіологічного напрямку набули особливої, передовсім практичної значущості [5].

Не маючи змоги залучити до огляду величезний масив накопичених у даному (соціологічному) напрямку результатів численних досліджень ціннісної проблематики, зупинимося лише на окремих, які в цілому досить повно презентують загальну лінію осмислення останньої, у даному випадку з боку соціологічного підходу.

Наразі констатується, що, в цілому, система цінностей людини відносно стабільна, а поява нових цінностей, зазвичай, пояснюється не стільки соціально-економічними факторами, скільки ситуативними обставинами, пов'язаними передовсім із тими, що стосуються великої кількості людей та широко обговорюються у суспільстві при посередництві засобів масової інформації. Цікаво відзначити, що факт впливу на вибір ціннісних орієнтацій респондентів засобів масової інформації констатується і в інших дослідженнях (73), що отримало згодом і своє термінологічне оформлення (віддзеркалена орієнтація, зокрема).

Цікаві міркування щодо проблеми співвідношення суспільного (соціальної цінності) індивідуального (суб'єктивні цінності) навела К.О. Абульханова-Славська. За даними авторки відсутність у суспільстві (вітчизняної соціальної дійсності, зокрема) правових і моральних норм, їх усвідомлення призводить до утворення типів особистості із притаманними ним типам свідомості, утворення і особливості яких виявляються залежними від насиченості життя цих типів моральними протиріччями. Відповідно до цього виявляються і відмінності розвитку у зазначених типів провідних ставлень особистості – до себе, до інших і атрибуція ставлень інших до себе. Звідси робиться висновок про те, що в разі відсутності у суспільних відносинах правових (ціннісних) їх норм, авторитарний спосіб регуляції останніх опускається на індивідуальний рівень і закріплюється на ньому у вигляді певної структури індивідуальної (ціннісної) свідомості. Отже, підсумовує авторка, перешкодою цьому має стати визначення у першу чергу характеру (міри) усвідомлюваності (рефлексивності) людиною моральної свідомості, здатності людини визначати і виокремлювати моральні протиріччя, чому має слугувати визнання суспільством моральної відповідальності як головної соціальної цінності [2, 7].

Не затримуючись на обговоренні і критичному аналізу таких спроб дозволимо собі лише проілюструвати деякі з них, що висувалися і висовуються сьогодні головним чином у психолого-педагогічній літературі.

Припускається, що становлення й стабілізація цінностей завершується до періоду вступу людини у першу зрілість (18-20 років); за цією віковою межею, як вважається, зміни відбуваються лише за ієрархією ціннісної системи, яка за своїм змістом залишається постійною.

Також, вважається доречним класифікувати існуючі уявлення щодо загальнолюдських цінностей через позначення сфери спрямування особистості; зокрема за допомоги наступної їх ієрархії: сутнісно-життєві (уявлення про добро, зло, щастя, сутність і сенс життя), вітальні (здоров'я, життя, добробут, сім'я, родина, безпека, освіта), суспільні (працелюбність, соціальний статус), міжособистісні (чесність, доброзичливість, альтруїзм), демократичні (свобода совісті, слова), партикулярні (приналежність до сім'ї), трансцендентні (віра в Бога, абсолют). Наведене, з свого боку, дає можливість подавати більш узагальнену класифікацію ціннісної системи, зокрема, на: трансцендентні (душа, віра, надія, любов, покаєння), соціоцентричні (уявлення про людину як вищу цінність, гуманізм, тощо) і антропоцентричні (автономність, самореалізація, і таке інше).

Отже, введення у контекст досліджень ціннісної проблематики поняття загальнолюдських цінностей не викликає сумнівів, так само як і значущість останніх як ціннісного утворення окремої особистості надіндивідуальної (соціальної) реальності, опанування якої, як слушно зауважується, належить до однієї із фундаментальніших проблем існування людини як такої. У своєму емпіричному заломленні проблема ця редукується до не менш складного питання визначення механізму, умов і особливостей переходу загальнолюдських цінностей (як продукту культурно-історичного досвіду людства) у факт індивідуальної свідомості і фактор саморегуляції особистості, "Буття цінностей у структурі особистості індивідів, констатує Д.О. Леонтьєв, є не лише емпіричною очевидністю і теоретично визнаним загальним місцем, а й логічною умовою існування предметно утілених цінностей, адже предметне утілення відбувається лише через

цілеспрямовану діяльність людей, що орієнтована на ці цінності. Мотивація цієї діяльності походить не від абстрактних соціальних цінностей, а від особистісних цінностей індивідів; лише отримав форму особистісної цінності, ціннісний ідеал може знайти шлях до предметного утілення” [5, с. 24]. За такою трактовкою поняття цінності у психологічному його виміру своє термінологічне оформлення у предметі психології отримує у понятті “особистісна цінність”, поняття, що набуло у педагогічній й психології останнього часу особливого статусу.

У загальному тлумаченні під особистісними цінностями розуміється форма функціонування смислових утворень індивіда [5], усвідомлювані узагальнені смислові утворення [3], внутрішні носії соціальної регуляції поведінки [6], що за своєю природою складаються із єдності емоційних переживань (пристрасності) і актуальних потреб життєдіяльності індивіда. А це значить що смислові утворення, репрезентантом яких постають особистісні цінності можуть бути зрозумілими лише в умовах їх вияву у певному життєвому контексті (у актах прийняття рішення, здійснення вчинку або обрання із існуючих альтернатив життєвого вибору, тощо), у ставленні особистості до основних сфер життя.

Установка на саморозвиток, самоактуалізацію, самоздійснення зовсім не означає абсолютизацію індивіда і протиставлення його суспільству, що мали місце у глибинній психології, біхевіоризмі і гуманістичній психології, принаймні до середини 50-х років нашого століття, а лише підкреслюю необхідність зміни пріоритетів дослідження ціннісної свідомості в сторону відвертого ототожнення індивідуальної системи цінностей людини (варіанта) із соціально унормованими приписами і нормами (інваріанта). Таким чином, проблема онтогенезу і розвитку ціннісних орієнтацій особистості не може бути розв’язана поза розгляду характеру включеності і способу життєдіяльності особистості не лише як абстрактної одиниці макросоціумі, а й представника певного мікросоціуму, референтної для неї групи. Втрата особистістю референтності, як це доведено у багатьох дослідженнях, веде до серйозних деформацій не лише структури ціннісних орієнтацій особистості, но і на подальшу лінію її ціннісного розвитку (конформного, варіативного, маргінального, або девіантного, за класифікацією Д.О. Леонтьєва) [5].

Факт опосередкованості системи ціннісних орієнтацій особистості належністю її до референтної групи, відповідно і динаміки розвитку ціннісних станів її свідомості логічно актуалізує постановку проблеми щодо співвідношення у цьому процесі її варіативних і константних складових, у більш широкому плані – проблему розвитку і передбачення подальшого ціннісного ставлення особистості до оточуючої дійсності і до себе як самоцінності.

Список використаних джерел

1. Боришевський М.Й. Теоретико-методологічні основи дослідження психологічних закономірностей виховання громадянської свідомості та самосвідомості особистості // Актуальні проблеми психології: Наукові записки Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. акад. С.Д. Максименка – К., 1999. Вип. 19 – С. 36 – 44.
2. Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности – М.: Прогресс, 1990 – 495 с.
3. Психологічні закономірності розвитку громадянської свідомості та самосвідомості особистості: У 2-х т./ М.Й. Боришевський, М.І. Алексеєва, В.В. Антоненко та ін. За загальною редакцією М.Й. Боришевського. – К., 2001. – 244 с.
4. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности / Под ред. В.А. Ядова – Ленинград.: Наука, 1979 – 264 с.
5. Леонтьев Д.А. Методика изучения ценностных ориентаций – М.: Смысл, 1992 – 17 с.
6. Максименко С.Д. Психологія в умовах ідеологічної кризи: пошук конструктивної методології // Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія: Матеріали методологічного семінару Академії педагогічних наук України, 12 листопада 1998 р. – К.: Гнозис, 1998 – С. 7-16
7. Ціннісні орієнтації в громадянському становленні особистості. Науково-методичний збірник. – Київ – Дрогобич.: Відродження, 1998 – 194 с.

REFERENCE

1. Boryshevskiy M.J. Teoretyko-metodologichni osnovy doslidzhennya psykologichnykh zakonirnostej vyhovannya gromadyanskoyi svidomosti ta samosvidomosti osobyosti // Aktualni problemy psykologiyi: Naukovi zapysky In-tu psykologiyi im. G.S. Kostyuka APN Ukrayiny / Za red. akad. S.D. Maksymenko – K., 1999. Vy p. 19 – S. 36 – 44.
2. Globalnye problemy y obshchelovecheskye cennosti – M.: Progress, 1990 – 495 s.
3. Psykologichni zakonirnosti rozvytku gromadyanskoyi svidomosti ta samosvidomosti osobyosti: U 2-x t./ M.J. Boryshevskiy, M.I. Alekseyeva, V.V. Antonenko ta in. Za zagalnoyu redakciyeyu M.J. Boryshevskogo. – K., 2001. – 244 s.
4. Samoregulyaciya y prognozyrovanye socyalnogo povedeniya lychnosti / Pod red. V.A. Yadova – Lenyngrad.: Nauka, 1979 – 264 s.
5. Leontev D.A. Metodyka y zucheniya cennostnykh orientatsiy – M.: Smsl, 1992 – 17 s.
6. Maksymenko S.D. Psykologiya v umovax ideologichnoyi kryzy: poshuk konstruktyvnoyi metodologiyi // Psykologo-pedagogichna nauka i suspilna ideologiya: Materialy metodologichnogo seminaru Akademiyi pedagogichnykh nauk Ukrayiny, 12 lystopada 1998 r. – K.: Gnozy's, 1998 – S. 7-16
7. Cinnisni orientatsiyi v gromadyanskomu stanovlenni osobyosti. Naukovometodychny zbirnyk. – Kyiv – Drohobych.: Vidrozhennya, 1998 – 194 s.

Рождественская Т.П. Национальное сознание личности как предмет психолого - педагогического анализа

В статье рассматриваются вопросы национального сознания личности. Анализируются элементы национального сознания и самосознания. Определены условия формирования и развития национального самосознания личности.

Ключевые слова: национальное самосознание, саморазвитие, самореализация, самоосуществление, идентификация.

Rozhdestvenskaya T. National consciousness of the individual as a subject of psychological - pedagogical analysis

The article examines the national consciousness of the individual. Analyzes the elements of national consciousness and self-awareness. The conditions for the formation and development of national self-consciousness.

Key words: national self-awareness, self-development, self-realization, self-fulfillment, identification.

УДК 159.923 : 37.015.3

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ПСИХОЛОГАМ, АДМІНІСТРАЦІЇ ШКОЛИ ТА ВЧИТЕЛЯМ ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАСТОСУВАННЯ ІМПЛІЦИТНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

Россова М. М.

здобувач Східноєвропейського
національного університету імені Лесі
Українки, м. Харків

В статті представлено теоретичні аспекти та практичні вказівки психологам, адміністрації школи та вчителям щодо особливостей застосування імпліцитного психологічного впливу в навчально-виховному процесі. Показано, що реалізація заходів щодо оволодіння вчителями навичками застосування імпліцитного психологічного впливу в навчально-виховному процесі можлива завдяки спільній спрямованій діяльності шкільних психологів, адміністрації та педагогічного колективу, зацікавленого в забезпеченні якісними освітніми послугами відповідно до потреб суспільства.

Ключові слова: психологічний вплив, імпліцитний психологічний вплив, система «вчитель-учень», практичні рекомендації, моніторинг, розвиток навичок впливу.